AGRESIVITATEA ȘI VIOLENȚA ÎN SPORT

Oleg TELEVCA[1]

Abstract: In this article, we will refer to one of today's „fashionable" topics due to the existence and even growth of the phenomenon called „aggression in sports". Sport, like other areas of social life, is marked by this phenomenon. More than once I have heard of athletes being used as mercenaries in wars, settling accounts between criminal groups, filling their ranks with well-trained youths in gyms, even with performances in the fields in which they are trained. Sport is also marked by various types of violence, not only referring to the types of sports accompanied by violence, but also to the violence applied in relation to adult and sometimes, minors: harassment, including sexual, homophobia, discrimination etc. Some authors even talk about sport itself as a form of violence. Others - about a culture of violence in sports. The material has an interdisciplinary character, given that it represents an analysis of different sources from the fields of sociology, psychology and law. The methods used are mainly analysis and synthesis.

Keywords: aggression, sports, violence.

Introducere

În acest articol, ne vom referi la una din temele astăzi „ la modă „datorită existenței și chiar creșterii fenomenului numit „agresivitate în sport". Sportul, ca și alte domenii ale vieții sociale este marcat de acest fenomen. Nu o dată am auzit despre sportivii utilizați ca mercenari în războaie, reglări de conturi dintre grupările criminale, care își completează rândurile cu tineri bine antrenați în sălile de sport, chiar și cu performanțe în domeniile în care sunt instruiți. Mai mult, sportul este marcat și de diverse tipuri de violență, nu doar care se referă la tipurile de sport de contact, însoțite de violență, dar și la violența aplicată în raport cu sportivii adulți, și uneori, minori: hărțuire, inclusiv, sexuală, homofobie, discriminare ș.a. Unii autori chiar vorbesc despre însăși sport ca o formă de violență. Alții - despre o cultură a violenței în sport.

Materialul comportă un caracter interdisciplinar, dat fiindcă reprezintă o analiză a diferitor surse din domeniul sociologiei, psihologiei, dreptului. Metodele utilizate, preponderent sunt analiza și sinteza.

[1] oleg.televca@usm.md, ORCID 0000-0001-8410-7806, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova.

Rezultate și discuții

D. Furtună în lucrarea sa *Homo Aggressivus* menționează că: „Agresivitatea este una dintre cele mai obișnuite trăsături umane, cu un impact incalculabil asupra istoriei noastre. Ea a provocat căderea unor imperii și ascensiunea altora, a generat genocide și crime și a curmat nenumărate vieți omenești. Agresivitatea nu este o închipuire teoretică, ci o realitate a vieții noastre, a tuturor fără excepție"[2].

Agresivitatea este caracteristică omului contemporan indiferent de starea socială, studii, nivel de cultură sau inteligență. Zilnic auzim despre certuri, crime, altercații, războaie etc. Agresivitatea din media, limbajul obscen din unele emisiuni sau articole de scandal, filme din care nu lipsesc scene sângeroase sau agresiuni sexuale-toate acestea fac parte din oferta zilnică pe care noi, consumatorii de violență, o înghițim cu sau fără plăcere.

Intenția de a răni pe celălalt implică o consecință negativă pe care o suportă victima comportamentului agresiv chiar dacă acesta nu-și atinge finalitatea. Agresivitatea nu presupune în mod obligatoriu durere fizică, chiar dacă provoacă suferință. Agresivitatea se manifestă atunci când consecințele ce rezultă de pe urma unui comportament agresiv sunt percepute de către victimă ca fiind „adversive". Ținând cont de acest lucru, sunt agresive nu doar atacurile fizice directe ci toate comportamentele care produc dezonoarea victimei, jena acesteia, imposibilitatea de a-și atinge scopurile.

Deseori, agresivitatea și violența sunt considerate sinonime, dat fiind că în unele surse ele par a defini aproximativ aceleași lucruri.

Există mai multe definiții ale agresivității. Baron A. și Richardson D. consideră că termenul de agresivitate se referă la toate formele de comportament ce urmăresc producerea suferinței unui alt organism viu, în condițiile în care acesta nu-și dorește un astfel de tratament[3].

După Bădescu D., Dungaciu D., Baltasiu R.[4] *agresiunea reprezintă actul limitării „drepturilor celuilalt", „limitarea posesiunilor celuilalt" prin amenințare sau prin folosirea forței.*

Ce este violența? „*Violența definește utilizarea forței și a constrângerii de către un individ, grup sau clasă socială în scopul impunerii voinței asupra altora"*[5].

[2] Furtună D., *Homo Aggressivus*, Chișinău: S.n., 2018, p. 9.

[3] Baron A. A., Richardson D.R., *Human Aggression*, New York, Londra: Plenum Press, ediţia a II-a, 1994, p. 7.

[4] Bădescu I., Dungaciu D., Baltasiu R., *Istoria sociologiei. Teorii contemporane.* Bucureşti, Eminescu, 1996, 703 p. 519.

[5] Zamfir C., Vlăsceanu L., *Dicţionar de sociologie.* Bucureşti: Babel, 1993, p. 20 // https://vignette4.wikia.nocookie.net/nccmn/images/1/1c/Dictionar-de-Sociologie-Catalin-Zamfir-Lazar-Vlasceanu.pdf/revision/latest?cb=20150813042511&path-prefix=ro

Definiţia comună a violenţei se aseamănă cu definiţia psihologică a agresivităţii atunci când vorbim despre un comportament interpersonal al cărui intenţie este de a produce un prejudiciu. Cele două definiţii se diferenţiază totuşi când se referă la alte caracteristici ale noţiunilor în cauză. Fie că se manifestă persuasiv, fie că este defensivă, agresivitatea se poate adapta devenind indispensabilă supravieţuirii individului sau speciei, dar nu putem spune acelaşi lucru despre violenţă. Nimic nu poate justifica un act de violenţă. Toate comportamentele violente sunt şi agresive, dar nu toate manifestările agresive sunt şi acte violente[6]. De exemplu, conduita boxerului cu cât este mai agresivă, cu atât este mai performantă.

Este clar că nu există un consens universal al definiţiei violenţei. Definiţiile date acestui cuvânt ne arată care sunt valorile pe care societatea le cultivă şi le protejează la un moment dat în timp, şi pot îmbrăca conotaţii filosofice, juridice, sociologice, medicale şi criminologice.

Violenţa descrie comportamente care nu sunt acceptabile în societate, care sunt dezaprobate şi sancţionate prin norme care stabilesc nu atât regulile generale de conduită pentru individ în societate, cât pragul dincolo de care societatea trebuie să intervină pentru a menţine ordinea şi pentru a-şi apăra valorile precum dreptul la linişte, familia, respectul faţă de semeni ş.a. Violenţa umană, purtând cu sine latura negativă şi potenţialul oamenilor de vătămare, apare în toate mediile sociale, deseori are conotaţii criminale şi are capacitatea de a se extinde. Violenţa interpersonală care cuprinde manifestările violente dintre indivizi se poate manifesta sub formă fizică, economică, psihologică, verbală sau sexuală[7].

Astfel, agresivitatea şi violenţa în afara trăsăturilor comune, au şi unele trăsături specifice. Agresivitatea are o arie de cuprindere mai amplă decât violenţa deoarece agresivitatea poate lua şi forme nonviolente, nu orice comportament agresiv este şi antisocial, nu orice comportament violent este automat şi agresiv.

Trebuie menţionat că nu există o definiţie clară a violenţei în sport. Există o serie de sensuri date violenţei care vin să evidenţieze unele manifestări deviante şi agresive de pe teren sau arenele sportive. Trebuie ţinut cont şi de faptul că sportul tinde spre performanţă, iar performanţa este atinsă prin dezvoltarea unor mecanisme de agresivitate îndreptate spre reuşită. Aceste strategii pot fi uneori foarte dure şi pot contamina şi spectatorii.

Cercetătorii din domeniul psihologiei sportului consideră că acţiunile din sport pot fi descrise ca acţiuni agresive şi violente, iar lupta este deseori necruţătoare, în special în sporturile de contact (box, lupte, rugby etc)[8]. Chiar şi

[6] Pahlvan F., *Comportamentul agresiv*. Iaşi: Institutul European, 2011. 259 p. 14-15

[7] Mihaiu S., *Criminalitatea violentă. Semnificaţii şi implicaţii sociale*, Bucureşti: Pro Universitaria, 2021. 231 p. 33

[8] Furtună D., *op. cit.*, p. 207.

cele mai frumoase tipuri de sport cum ar fi, de exemplu, patinajul artistic, atletica ușoară au în spate multe acte de suferință umană morală și fizică.

De exemplu, una dintre teoriile referitoare la originea apariției fotbalului consideră că primii jucători, la începutul secolului al XIV-lea, ar fi fost niște ucigași care se distrau lovind cu piciorul capetele desprinse de trup ale victimelor lor. Astfel spus, violența ar fi unul dintre părinții fondatori ai fotbalului[9].

Popoveniuc B. este de părerea că definițiile valabile în general pentru violența în societate, sunt inaplicabile în cadrul acestui cadru social particular care îl reprezintă sportul organizat. „Dacă definim violența ca folosirea nesancționată sau nelegitimă a forței fizice într-un mod vătămător sau distructiv, pe care eu o consider o definiție rezonabilă, atunci sporturile ne confruntă cu un paradox: meciurile de box și un număr de alte manifestări sportive implică o cantitate considerabilă de forță fizică ce este orientată către vătămarea interpersonală dar, cu toate acestea, nesancționată." La fel, nu trebuie să uităm că sportul este singura formă de activitate în care violența este permisă „în mod civilizat" în lumea contemporană[10].

Istoria cunoaște multe cazuri în care sportivii admit comportament violent și agresează în contexte total diferite.

Violența poate fi aplicată de sportivi sau în participație cu ei față de concurenți din motive personale sau cu scopul de a influența rezultatele competițiilor, sau pentru a-și manifesta propriile emoții. Violența se poate aplica până la competițiile propriu-zise, în timpul lor sau după.

În 1994 a fost fixat un caz în Lillehammer (Norvegia). În competițiile de patinaj artistic pretendente la medalia de aur erau considerate amaricancele Nancy Kerrigan și Tonya Harding. La 6 ianuarie 1994 pe una din străzile or. Detroit Nancy Kerrigan a primit o lovitură cu un par metalic peste picioare. Organul de urmărire penală a presupus că atacul a fost organizat de Tonya Harding și fostul ei soț Jeffrey Gillooly. În rezultatul urmăririi penale, în iunie 1994, Jeffrey Gillooly a fost condamnat la 2 ani de închisoare și amendă de 100 mii dolari, iar Tonya Harding a achitat amenda de 160 mii dolari și a fost descalificată pe viață de Federația americană de patinaj artistic.

Sportivii, deseori, sunt supuși violenței, în timpul competițiilor sportive, atunci când concurenții intenționat își provoacă prejudicii pentru ai exclude din competiții.

Este cunoscut cazul celebrului fotbalist uruguayan Luis Suarez care în cadrul Campionatului Mondial de Fotbal din Brazilia din 2014 l-a mușcat de umăr pe Giorgio Chiellini, apărătorul selecționatei italiene. Ulterior, s-a descoperit că Suarez a mușcat de cel puțin 8 ori în cariera sa fotbalistică. Un incident similar a

[9] Gavriluță C., Gavriluță N., *Sociologia sportului. Teorii, metode, aplicații*, Iași: Polirom, 2010, p. 125.

[10] https://www.researchgate.net/publication/274381941_Sportul_ca_violenta_institutionalizata.

avut loc cu Mike Tyson, care în 1997 în timpul unui meci din Las Vegas a muşcat urechea oponentului său Evander Holyfield[11].

Uneori agresivitatea cultivată sportivilor poate ieşi în afara limitelor competiţiilor sportive.

Violenţa poate fi aplicată şi după competiţii din invidie sau pentru a se răzbuna. Este relevant, în acest context, cazul petrecut în 2002 în Bişkek când a fost omorât campionul lumii la kickboxing Ali Porsukov. Sportivul era foarte popular în Kirghizstan, făcând parte şi din clubul cunoscut la nivel mondial „Hermes-profi". La 11 ani de la momentul comiterii faptei, organul de urmărire penală nu a reuşit să sancţioneze pe nimeni, iar versiunea considerată cea mai verosimilă, este că omorul a fost săvârşit de foştii parteneri din sport din invidie pentru rezultatele obţinute.

Nu în ultimul rând trebuie să pomenim şi despre agresivitatea suporterilor. Un exemplu ilustrativ de agresivitate cauzată de frustrare ni l-au oferit suporterii selecţionatei României în meciul cu Bulgaria care, în prima pauză au aruncat mai multe fumigene către suporterii bulgari: *„Incidentul a izbucnit spre finalul primei reprize, când în sectorul ocupat de cei 300 de suporteri români, dinamoviştii şi suporterii „Farului" Constanţa erau cât pe ce să se ia la bătaie. Lucrurile nu s-au oprit aici, cu puţin timp înainte de a se fluiera pauza meciului, fanii României aprinzând mai multe fumigene care au fost aruncate către peluza în care se aflau suporterii bulgari. În tot acest conflict, jandarmii au intervenit în forţă, suporterii români fiind loviţi cu bastoane în timp ce pe fundal se auzeau strigătele rasiste ale bulgarilor: „ţiganii, ţiganii"*[12].

Referitor la Republica Moldova, în ultima perioadă iese în evidenţă rivalitatea între suporterii echipelor de fotbal FC „Zimbru" Chişinău şi „Milsami" Orhei, care a degenerat nu o singură dată în dezordini, acte de huliganism, ca urmare fiind întocmite mai multe procese verbale contravenţionale, alteori persoanele au fost reţinute.

În perioada de după proclamarea independenţei Republicii Moldova sunt cunoscute câteva cazuri care au avut impact sporit şi pe arena internaţională.

Valeriu Rotari, fostă autoritate criminală de la începutul anilor 90 a devenit proprietar al unei echipe de fotbal de amatori „Constructorul", pe care în câţiva ani a reuşit să o promoveze în eşalonul superior al fotbalului moldovenesc. La meciurile acestei echipe deseori erau observate persoane înarmate însoţite de bodyguarzi care făceau parte din lumea criminală.

În iarna anului 2000, Valeriu Rotari a fost asasinat, iar conducerea clubului a fost preluată de soţia şi fiica sa. În vara anului 2000 clubul de fotbal „Constructorul" s-aa calificat în cupele europene. În meciul disputat cu o echipă

[11] Furtună D., *op. cit.*, pp. 208-209.

[12] https://civic.md/stiri/5796-comportamentul-agresiv-i-actele-de-violen-ale-suporterilor.html 03.09.2023 ora 23.10.

din Bulgaria, echipa noastră a pierdut cu scorul 0:8. După părerea prietenilor (din lumea criminală) lui Valeriu Rotari acest scor s-a datorat arbitrajului incorect. Astfel, ei au decis să-și facă singuri dreptate.

Mai târziu, în raportul meciului, delegatul a scris că arbitrul principal a fost agresat fizic de către reprezentanții echipei moldovenești, care i-au aplicat multiple lovituri asupra corpului și capului, iar întreaga echipă de arbitri a fost amenințată cu armele.

După acest incident, UEFA a aplicat sancțiunea de descalificare a clubului pentru meciurile internaționale pe o perioadă de 2 ani.

Într-un alt caz este vizat clubul „Roso" Anenii Noi. În meciul disputat în campionatul Moldovei (Divizia A) cu echipa „Politehnica" Chișinău, președintele clubului Mihail Macovei, nefiind de acord cu acordarea penaltiului în poarta echipei sale, s-a urcat la volanul automobilului său de marca Audi 100, a intrat pe terenul de fotbal și s-a luat după arbitrul principal. Acest incident a fost obiectul discuțiilor despre fotbalul moldovenesc în toată lumea. Istoria s-a finalizat cu amendarea președintelui clubului „Roso" cu suma de 2000 dolari americani.

Și, în cele din urmă, dar nu în ultimul rând, trebuie să vorbim și despre violența aplicată față de sportivi de către antrenori.

Cu toate că printre formele de influență a antrenorilor asupra sportivilor oficial, sunt specificate convingerea, rugămintea, solicitarea, totuși, putem constata că metodele violente de constrângere aplicate în sport nu sunt o raritate. Începând cu secțiile sportive pentru copii, mulți antrenori cresc sportive de performanță prin metode violente: le vorbesc urât, îi numesc cu cuvinte necenzurate, ofensatoare, aplică diverse măsuri de constrângere psihică și/sau fizică. Ilustrativ este cazul antrenoarei de atletică ușoară Oxana Malțeva care a bătut-o în prezența altor copii pe A.M. de 8 ani pentru faptul că a găsit în noptieră învelitoarea de la o bomboană. Antrenoarea a fost recunoscută vinovată, a fost privată pentru 2 ani de dreptul de a mai profesa și a achitat amenda în mărime de 10 mii ruble.

Este cunoscut şi cazul antrenorilor Octavian Bellu şi Mariana Bitang[13] antrenorii lotului noţional de gimnastică al României. În anul 2016, fosta gimnastă Maria Olaru, şi-a lansat volumul biografic „Preţul aurului. Sinceritate incomodă", în care menţiona unele tratamente abuzive – „violenţe fizice care îmi maltrataseră copilăria" – pe care antrenorii lotului naţional de gimnastică feminin al României le exercitaseră asupra fetelor pe care le pregăteau, afirmaţii care au fost susţinute, în parte şi de alte foste sportive. Sunt menţionate, de asemenea, înfometarea şi privarea de dulciuri, ca metode de pregătire fizică pentru un bun randament în competiţii.

[13] https://republica.ro/zdar-le-bateati-pe-gimnaste-raspunsul-lui-octavian-bellu-la-jurnalul-batailor-scris-de-gimnasta-maria Puţ S., Costaş C., *Dreptul sportului*, Bucureşti: Editura Hamangiu, 2021. 391 p.

În replică, Bellu a declarat: „Nu spune nimeni că antrenamentele la Deva au fost ca o bătaie cu petale de trandafiri. Dar nici altfel de bătaie! Erau, în schimb, momente în care tu, antrenor, ieşeai din sală şi îţi dădeai palme. Venea concursul peste tine şi exerciţiul era departe de a fi gata. Disciplina e una, teroarea e alta. Un lucru la care am ţinut întotdeauna a fost să nu dau sportivului senzaţia că el conduce antrenamentul. Nu, îl conduc eu!"[14].

Şi antrenorul echipei de handbal feminin HC Zalău**,** Gheorghe Tadici, a fost amendat cu 2.000 de lei de către Comisia de Disciplină a Federaţiei Române de Handbal (FRH), pentru jignirile şi insultele aduse propriilor jucătoare. Potrivit unui comunicat de presă al FRH, tehnicianul din Zalău a fost sancţionat în urma unei sesizări a secretarului general al Federaţiei, Viorel Mazilu.

*„În legătură cu sesizarea secretarului general al FRH, referitoare la incidentul produs, cu ocazia jocului de LN - feminin, din data de 22.12.2022, de la Zalău, dintre echipele HC Zalău şi SCM Râmnicu Vâlcea, de către antrenorul echipei HC Zalău, d-l Gheorghe Tadici, Comisia hotărăşte: sancţionarea antrenorului echipei HC Zalău, d-l Tadici Gheorghe, cu penalitate pecuniară, în cuantum de 2.000 (două mii) lei, termen de achitare 9 februarie 2023, pentru jigniri şi insulte aduse propriilor jucătoare, conform art. 43.2 lit. a) pct. 1 din Regulamentul disciplinar al FRH, sezonul competiţional 2022-2023"***.

Gheorghe Tadici a mai fost sancţionat de către Comisia de Disciplină în 2022 de mai multe ori pentru comportamentul său din timpul partidelor, cea mai drastică sancţiune fiind cea din luna septembrie, când a primit opt etape de suspendare şi 1.000 de lei amendă pentru insulte, jigniri şi ameninţări la adresa jucătoarelor lui la un time-out[15] [13**]**.

O întrebare care inevitabil apare în aceste cazuri este aceea, dacă în domeniul sportului ar trebui să opereze aceleaşi condiţii a răspunderii juridice ori dacă răspunderea disciplinară, specifică mişcării sportive este suficientă pentru a acoperi spectrul acțiunilor prejudiciabile săvârşite de participanții la competițiile sportive.

După părerea unor autori[16] [10, p.254], aici trebuie să distingem 3 situaţii în funcţie de care se poate angaja răspunderea juridică:

1. sportivul este victima unei acțiuni prejudiciabile săvârşite de un alt sportiv;

2. sportivul este victima unei acțiuni prejudiciabile săvârşite de organizator;

3. arbitrul sau spectatorul este victima unei acțiuni prejudiciabile.

[14] https://www.rador.ro/2021/02/17/portret-octavian-bellu-cel-mai-de-succes-antrenor-din-lume-implineste-70-de-ani.

[15] https://www.digisport.ro/handbal/gheorghe-tadici-a-primit-nota-de-plata-dupa-ce-si-a-injurat-propriile-jucatoare-in-timpul-unui-meci-2154857.

[16] Puţ S., Costaş C., *op. cit.,* p. 254.

Toate acestea se referă, însă, la răspunderea civilă. Dacă vorbim despre răspunderea penală, atunci orice tip de faptă, indiferent de cine și asupra cui este săvârșită, dacă conține semnele unei componențe de infracțiune, trebuie să atragă după sine răspunderea penală.

Concluzii

În primul rând, tema agresivității și violenței în sport este o temă despre care trebuie de vorbit. Cel puțin, în Republica Moldova se discută foarte puțin.

În al doilea rând, federațiile de sport ar trebui să-și formeze cadre normative clare și relevante, capabile să reglementeze situațiile de aplicare a violenței, care, eventual, ar putea să apară.

În al treilea rând, în funcție de situație, în funcție de gradul de prejudiciabilitate al faptei, gradul și forma vinovăției, urmările prejudiciabile survenite, prezența sau absența legăturii de cauzalitate trebuie să intervină unul sau alt tip de răspundere juridică: disciplinară, civilă, contravențională sau penală.

În al patrulea rând, trebuie să ținem cont că vinovăția ca și concept general și vinovăția în sport au o diferită conotație. Mai trebuie să ținem cont și de faptul că doctrina operează și cu conceptul de normă sportivă pe lângă norma juridică. La fel, nu trebuie să uităm nici despre faptul că există mai multe teorii cu privire la fundamentarea răspunderii juridice în materie sportivă care se referă la cazul fortuit, forța majoră, riscul admisibil, consimțământ ș.a.